

Apie Maironį, bet ir apie mus pačius

Apie Maironį: Maironio kritinės recepcijos rinktinė (1890–2010), sudarė Tomas Andriukonis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, 666 p., ISBN 978-609-425-201-3

„Vagos“ leidykla 1977 m. pradėjo leisti seriją straipsnių rinkinių pavadinimu *Rašytojas literatūros moksle ir kritikoje* (ji apėmė kone visą anuometį rašytojų kanoną nuo Kristijono Donelaičio, Žemaitės, Vinco Krėvės, Jono Biliūno iki Juliaus Janonio, Vytauto Montvilos, Liudo Giros). Tokių rinkinių tikslas buvo pateikti skaitytojams svarbiausias (ir ideologiškai „teisingas“) literatūros mokslo ir kritikos publikacijas apie konkretų rašytoją. Atkūrus Nepriklausomybę minėtos serijos leidyba nutrūko, tačiau tokio pobūdžio leidybinę praktiką tęsė kitos leidyklos, seriją papildžiusios naujais, sovietinės Lietuvos literatūros kanonui nepriklausiusių rašytojų vardais (antai 1994 m. pasirodė Henrikui Radauskui skirtų atsiminimų ir kritikos publikacijų rinkinys¹, „Baltų lankų“ leidykla pora metų tęsė konkretaus rašytojo kūrybos studijas ir interpretacijas pristatančią seriją *Atspindžiai*²) arba naujais šaltiniais (kaip, pvz., rinkinių *Kristijonas Donelaitis literatūros moksle ir kritikoje* ir *Darbai apie Kristijoną Donelaitį*³ šaltinių imtis

- 1 *Radauskas: Apie kūrybą ir save: Recenzijos ir straipsniai: Henrikas Radauskas atsiminimuose ir kritikoje*, sudarė Giedrius Viliūnas, Vilnius: Baltos lankos, 1994.
- 2 *Alfonsas Nyka-Niliūnas: Kūrybos studijos ir interpretacijos*, sudarė Saulius Žukas, Vilnius: Baltos lankos, 2000; *Bronius Radzevičius: Kūrybos studijos ir interpretacijos*, sudarė Dainius Vaitiekūnas, Vilnius: Baltos lankos, 2001; *Henrikas Radauskas: Kūrybos studijos ir interpretacijos*, sudarė Jurga Katkuvienė, Vilnius: Baltos lankos, 2001; *Marcelijus Martinaitis: Kūrybos studijos ir interpretacijos*, sudarė Jurga Perminaitė, Vilnius: Baltos lankos, 2000; *Romualdas Granauskas: Kūrybos studijos ir interpretacijos*, sudarė Rimas Žilinskas, Vilnius: Baltos lankos, 2000; *Balys Sruga: Kūrybos studijos ir interpretacijos*, sudarė Rimas Žilinskas, Vilnius: Baltos lankos, 2001 ir kt.
- 3 *Kristijonas Donelaitis literatūros moksle ir kritikoje*, sudarė Kostas Doveika, Vilnius: Vaga, 1990; *Darbai apie Kristijoną Donelaitį*, sudarė Leonas Gineitis, Algis Samulionis, Vilnius: Vaga, 1991; *Darbai apie Kristijoną Donelaitį*, sudarė Leonas Gineitis, Algis Samulionis, Vilnius: Vaga, 1993.

2001 m. praplėsta atskiru leidiniu *Egzodo Donelaitis*⁴, kuriame surinkta iki tol sovietinės Lietuvos moksle nefigūravusi išėivijos donelaitika). Tomo Andriukonio sudaryta ir parengta rinktinė *Apie Maironį* demonstruoja konceptualiai naują požiūrį į rašytojo kritinės recepcijos pristatymą, iš esmės transformuodama ankstesnius tokio pobūdžio leidinių sudarymo principus. Atrenkant kritinius tekstus vadovautasi ne tik publikacijos svarba maironistikos plėtotei⁵, bet ir sąmoningai siekta išryškinti esminius Maironio recepcijos pokyčius, pateikti paties Maironio reakciją į kritines recenzentų pastabas, kelių literatūros lauko veikėjų tarpusavio kovą dėl „teisingos“ Maironio traktuotės, atskleisti netipiškus Maironio vertinimus arba mažiau nagrinėtus rašytojo kūrybos aspektus. Kitaip tariant, Andriukonis savo uždavinį suvokia gerokai plačiau ir kelia sau daug sudėtingesnę tikslą nei ankstesnių panašaus pobūdžio rinkinių sudarytojai. Jis siekia parodyti skaitytojui „ne tik požiūrių [į Maironio kūrybą – VŠ] raidą, bet ir jų daugį, sankirtas, sąsajas ir konfliktus“ (p. 638). Itin vykusiu laikyčiau sudarytojo sumanymą pateikti Maironio atsakymus recenzentams. Ši medžiaga ne tik suteikia rinktinei intrigos, bet yra svarbi Jono Mačiulio asmenybei pažinti, ypač turint omenyje, kad poeto rašytų laiškų išlikę mažai, dienoraščio visai neturime, tad jo polemika su recenzentais yra viena negausių galimybių geriau pažinti rašytojo būdą, jo požiūrį į kritiko uždavinius ir savo meto literatūrinį gyvenimą. Tiesa, rinktinėje tokių Maironio atsakymų yra ne vienas, tad skaitytojui gali susidaryti įspūdis, kad poetas atsakinėjo visiems savo kritikams iš eilės, tačiau tokį įspūdį lėmė sudarytojo sprendimas įtraukti į rinkinį *visus* Maironio kada nors kritikams rašytus viešus atsakymus. Ir šis sprendimas tikrai pasiteisino – Maironio diskusija su kritikais labai pagyvina rinktinę. Kitu nemažiau svarbiu šio leidinio privalumu laikyčiau ir sudarytojo siekį įtraukti į rinktinę iki šiol menkesnio dėmesio sulaukusių Maironio kūrybos (kaip antai dramaturgijos) ir kitokios veiklos (pvz., istoriografijos) kritinę recepciją. Atrinktų tekstų įvairovė kuria plačią recepcijos panoramą, apimančią visus laikotarpius (nuo tautinio atgimimo iki šių dienų), visas politines sroves ir estetines mokyklas, atspindi visų Maironio išbandytų tekstinių žanrų tyrimus ir vertinimą.

4 *Egzodo Donelaitis*: Lietuvių išėivijų tekstai apie Kristijoną Donelaitį, sudarė ir parengė Mikas Vaicekauskas, Vilnius: Aidai, 2001.

5 Šis kriterijus paties sudarytojo pateiktas kaip pirmasis, taigi esminis. (*Apie Maironį*: Maironio kritinės recepcijos rinktinė (1890–2010), sudarė Tomas Andriukonis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 638) Toliau cituojant tekste nurodomas šio leidinio puslapis.

Rinktinės sudarymo principams suvokti svarbūs ne tik atrankos kriterijai (juos sudarytojas išsamiai pristato „Redakcinėse pastabose“), bet ir rinkinio koncepciją pagrindžiančios atraminės sąvokos – *kritinė recepcija* – traktuotė. Ją sudarytojas paaiškina labai glaustai: „kritin[ė] recepcij[a], t. y. rašytini[ai], Maironio kūrybą vertinan[tys] straipsni[ai]“ (p. 17). Išeitų, kad kritinė recepcija siejama: 1) su vertinimu ir 2) su straipsnio žanru. Publikacijos žanro kaip atrankos kriterijaus taikymas atrodo kiek formalus, laimei, knygoje jo nėra besąlygiškai laikomasi: publikuojami Kęstučio Nastopkos, Donato Saukos monografijų skyriai ar jų ištraukos. (Perdėm formaliu atrankos kriterijumi laikyčiau ir sprendimą neįtraukti į rinktinę tų straipsnių, kurie skirti aptarti ne tik Maironio kūrybai.) Ne visais atvejais sudarytojas laikėsi atrankos principo pagal vertinamosios pozicijos raišką konkrečioje publikacijoje: dalyje į rinktinę patekusių mokslų tiriamųjų darbų nerasime aiškesnio vertinamojo požiūrio. Tad kas norėta pasakoti: Maironio vertinimo istorija ar jo tyrinėjimų istorija? Spėju, bandyta suderinti abu šiuos uždavinius, mat apsiribojus tik kritika leidinyje būtų nebelikę pagrindinių maironistikos tekstų, o surinkus išimtinai mokslinius tyrinėjimus – leidinys būtų tapęs sausas, neįdomus skaityti platesnei, neakademinei auditorijai. Ypač teigiamai vertinu sudarytojo sprendimą pateikti platų (nuo mokslinių iki eseistinių ir publicistinių) XX a. II pusės–XXI a. svarstymų apie Maironį spektrą. Būtent šio laikotarpio akademinės maironistikos diskursas (savo gausa ir sunkiasvoriais metodologiniais aparatais) galėjo „nugramzdinti“ knygą, bet subalansuoti ją padėjo šviežias, originalus, moksliniams tekstams būdingo atsargumo, konvencionalumo nesuvaržytas ir recepcijos tradicijos neprislėgtas Alfonso Nykos–Niliūno, Tomo Venclovos, Sigito Gedos, Marcelijaus Martinaičio, Marijaus Šidlausko žvilgsnis. Subalansuotą literatūros kritikos ir mokslo tekstų santykį laikyčiau dideliu sudarytojo laimėjimu ir, nors paabejočiau dėl vieno kito teksto svarbos Maironio kritinei recepcijai atskleisti (plačiau apie tai kitoje pastraipoje), iš esmės manau, kad tekstai atrinkti labai kruopščiai, atsakingai, rimtai įsigilinus. Turint omenyje, kad vien tik kritikos ir mokslo publikacijų apie Maironį 1990 m. pasirodžiusioje Romo Adomavičiaus sudarytoje poeto raštų bibliografijoje nurodyta per šešis šimtus⁶, galima įsivaizduoti, kokius medžiagos kiekius teko perskaityti, atrinkti, apibendrinti ir kritiškai apmąstyti rinktinės sudarytojui. Būtina paminėti, kad Andriukonis į savo parengtą leidinį įtraukė ir

6 Romas Adomavičius, *Maironio raštų bibliografija (1883–1989)*, Vilnius: Sietynas, 1990.

anksčiau Maironio bibliografijoje nefigūravusias pozicijas. Kaip antai į maironistikos lauką įvedama anksčiau netyrinėta Maironio kritinė recepcija pokario partizanų spaudoje.

Numanydamas galimus skaitytojų priekaištus dėl tekstų atrankos principų, knygos sudarytojas užbėga jiems už akių konstatuodamas, esą „tokio pobūdžio rinktinė visada yra kompromisinis variantas tarp leidinio apimties, formalių kriterijų bei to, kaip literatūrą ir jos kritiką suvokia knygos sudarytojas“ (p. 639). Ir iš tiesų, subjektyvios sudarytojo nuomonės veiksnys visada išlieka – išskyrus nebent tuos atvejus, kai publikuojama viskas iš eilės, nedarant jokios atrankos. Aptariamoje rinktinėje sudarytojo subjektyvaus vertinimo atrankos procese veik neįstoj, priešingai – demonstratyvus siekis atspindėti kuo didesnę nuomonių įvairovę sietinas su principiniu Andriukonio nešališkumu. Vis dėlto kai kuriuos rinktinėje publikuojamus tekstus laikyčiau pertekliniais, neesminiais Maironio kritinės recepcijos raidos rekonstrukcijai. Vienas tokių 1962 m. publikuotas Prano Pauliukonio straipsnis apie Maironio istoriografinius veikalus. Šios gana sausos ir jubiliejinės panegirikos prieskonį turinčios publikacijos patekimą į rinktinę galėtų pateisinti nebent sudarytojo siekis atkurti Maironio istoriografinių darbų vertinimą pusiausvyrą, mat rinktinėje publikuojama itin kritiška Augustino Voldemaro (1906 m.) recenzija, kurioje visiškai suniekintos istoriografinės Maironio kompetencijos. Suabejojau ir dėl Maironiui skirto Nastopkos monografijos *Lietuvių eilėraščių poetika* skyriaus svarbos poeto recepcijos raidai pristatyti. Pats sudarytojas šio itin sauso, techniniu semiotiniu žargonu parašyto teksto įtraukimą į rinktinę grindžia tuo, kad tai esąs vienas pirmųjų šios metodologijos taikymo Maironio kūrybos nagrinėjimui atvejų. Nors Andriukonio siekis atspindėti visas įmanomas literatūrologijos mokyklas – nuo istorinės kultūrinės iki fenomenologinės, hermeneutinės, mentaliteto istorijos, naujojo istorizmo ir lyčių studijų – savaime yra originalus, jis veikiausiai teįdomus patiems literatūrologams, o ne plačiajam skaitytojų ratui. Atrenkant tekstus, metodologinės įvairovės kriterijus, manding, turėtų būti derinamas su publikacijos svarba, jos reikšme recepcijos raidai, ankstesnės vertinimo ar interpretacinės tradicijos praturtinimu naujomis idėjomis, požiūriais.

Labiausiai pasigedau straipsnių apie Maironio poezijos tautosakėjimą. Tai, ko gero, vienintelė tema, likusi visiškai neatspindėta rinktinėje (nepalietas šis aspektas nė įvadiniame knygos straipsnyje), nors Maironio eilių virtimas liaudies dainomis buvo vienas iš poeto populiarumą, drauge ir recepciją nulėmusių

veiksnių. Tiesa, liko neaptarti ir teologiniai Maironio veikalai, tačiau tokio pobūdžio tyrimų iki 2010 m. apskritai nebuvo atlikta, o štai Maironio tekstų perėjimą į liaudies kūrybą išsamiai nagrinėjo etnomuzikologės Pranė Jokimaitienė ir Živilė Ramoškaitė⁷.

Nustebino rinktinės sudarytojo sprendimas pramaišiu pateikti sovietinėje Lietuvoje ir išeivijoje rengtus straipsnius. Tokiu būdu sukurtas akį režiantis kontrastas tarp perdėm atsargaus ir dėl to dažnai sauso bei ideologiniais žaibolaidžiais paramstyto sovietinės maironistikos diskurso ir laisvo išeivijos svarstymų lauko. Nežinau, ar sudarytojas sąmoningai siekė tokio efekto, tačiau, turėdama omenyje politines aplinkybes, abejoju rinktinės sudarytojo sprendimu prikišamai demonstruoti sovietinės maironistikos neįgalumą plėtotis laisvai ir nevaržomai.

Kiekvieno atrinkto teksto pradžioje rinktinės sudarytojas glaustai pristato publikaciją Maironio recepcijos istorijos kontekste. Tai savotiškas įvadas skaitytojui į toliau sekantį straipsnį. Stropiai komentuojami ir įvairūs atrinktuose tekstuose minimi kultūros faktai. Pavyzdžiui, tarpukariu rašyta anuomet dar studento Antano Venclovos recenzija apie Maironio publikaciją *Baro* žurnale Andriukonio papildyta jau sovietmečiu paskelbtuose Venclovos atsiminimuose išsakytu apgailestavimu dėl įžeidaus jaunystės laikų recenzijos tono. Vietomis, tiesa, komentarų pasigedau. Pavyzdžiui, trūksta paaiškinimo dėl Juozo Ambrazevičiaus straipsnyje (p. 281) išsakytos kritikos Baliui Sruogai, esą šis pateikė *Jaunąją Lietuvą* kaip neigiamą pavyzdį kūrinio, kuriame neįstai tautiškos dvasios (p. 283). Ši interpretacinė klaida tęsiasi nuo 1924 m., kai Juozas Tumas-Vaižgantas savo studijoje apie Maironį⁸ pasipiktino esą nederamu Sruogos išpuoliu *Skaitymuose* (1922, Nr. 17), šiam pasiūlius skaitytojams atlikti eksperimentą: pakeisti poemos *Jaunoji Lietuva* vardažodžius bulgariškais ir išversti visą poemą į bulgarų kalbą – esą tuomet „bulgarai didžiuosis, kad tai yra jų tautinis veikalas, kad tai yra jų tautos epopėja“⁹. Minėtas Sruogos straipsnio epizodas yra išimtas iš konteksto ir klaidingai interpretuotas: tikroji Sruogos intencija buvo polemizuoti

7 Pranė Jokimaitienė, „Maironio poezijos tautosakėjimas“, *Literatūra ir kalba*, t. 21: *Maironis*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 168–178; Živilė Ramoškaitė, „Maironio poezija liaudies ir kompozitorių kūryboje“, *Tautosakos darbai*, t. 45, 2013, p. 15–29.

8 [Juozas Tumas-Vaižgantas], *Doc. p. e. J. Tumo Lietuvių literatūros paskaitos. Draudžiamasis laikas. „Apžvalgos“ grupė. Jonas Mačiulis-Maironis*, Kaunas, Marijampolė: Dirva, 1924, p. 116–117.

9 Balys Sruoga, „Keli žodžiai“, *Skaitymai*, Nr. 17, 1922, p. 85.

su primityvią tautinės literatūros sampratą formavusia Vinco Krėvės recenzija Fausto Kiršos eilėraščių rinkiniui *Aidų aidužiai* (1921)¹⁰. Sruoga nekvestionavo Maironio kūrybos tautiškumo: hipotetinį jo poemos perrašymo atvejį jis pateikė kaip argumentą, įrodantį, kaip paviršutiniška tautiškumą sieti tik su kūrinio tema ar siužeto plėtote.

Andriukoniui teko spręsti klausimą, ką daryti su dar nenusistovėjusia XIX a. pab.–XX a. pr. lietuviškos periodikos ortografija. Sudabartinti ją, t. y. pateikti pagal dabartinės lietuvių kalbos rašybos normas, ar palikti autentišką. Andriukonis pasirinko antrąjį kelią. Jis turi nemažai trūkumų: senųjų periodikos tekstų skaityti neįgudusiesiems – studentams, mokytojams – teks brautis per nebevartojamų raidžių ir įvairialypių jų samplaikų brūzgynus, neminint to fakto, kad tautinio atgimimo laikų periodikoje gausu ir iš vartosenos seniai pasitraukusių leksinių bei gramatinių formų, kurios gerokai apsunkins skaitymą. Vis dėlto rinkinio rengėjo sprendimas nekeisti autentiškos tekstų rašybos suteikia skaitytojui progą patirti, kaip sparčiai Maironio gyvenimo metais keitėsi lietuvių kalbos rašyba. Kaip teigia pats Andriukonis, „pagarba originalui bei nenoras kurti anachronizmus sulaukė nuo bandymų modernizuoti rašybą. Ji, kaip viena iš teksto raiškos formų, yra neatsiejama Maironio kritinės recepcijos istorijos, o kartu ir lietuvių kultūros istorijos dalis.“ (p. 646). Papildomas argumentas palikti autentišką senosios periodikos tekstų rašybą yra sąlygiškai nedidelė jų dalis pačioje rinktinėje: keturi XIX a. pabaigos tekstai neturėtų perdėm nuvarginti skaitytojų. Juolab, kad rinktinės rengėjas išnašose paaiškina atrinktuose tekstuose pasitaikančius istorizmus, tarmybes, svetimžodžius ir nelietuviškus posakius. Tad, mano nuomone, Andriukoniui pavyko įgyvendinti paties išsikeltą tikslą suderinti tarpusavyje siekį išsaugoti tekstų istorinį autentiškumą, formuoti knygos vientisumą ir padaryti ją patrauklią skaitytojui (p. 640).

Leidinį sudaro ne tik atrinkti daugiau kaip šimto metų laikotarpio maironistikos tekstai, bet ir išsamus įvadinis Andriukonio straipsnis, konceptualiai aptariantis kritinės Maironio recepcijos raidą, aiškinantis istorines ir kultūrinės jos aplinkybes. Įvadą sudaro trys dalys: išskirti recepcijos etapai, aprašytos svarbiausios Maironio recepciją kūrusios asmenybės, nuosekliai aprašyta recepcijos raida. Visiškai sutikdama su pateikta Maironio recepcijos periodizacija,

10 Žr. [Vincas Krėvė], M. Kemšis, „Faustas Kirša. Aidų aidužiai. Antroji eilių knyga. Kaunas. 1921 m.“, kn. 12, *Skaitymai*, p. 105–115.

pasigedau aiškesnio trečiojo etapo (1930–1944) apibūdinimo. Straipsnyje pasitenkinta vieninteliu, mažai ką tepaaiškinančiu sakiniu: „[p]oetui mirus, iš naujo peržvelgiama ir įvertinama dabar jau visa jo kūryba.“ (p. 12). O juk būtent šis laikotarpis buvo lemtingas Maironio kaip svarbiausio tautinio poeto kanoninės pozicijos steigimui. Dar Maironiui gyvam esant, tačiau labiausiai po jo mirties poetas paverstas ryškiausiu herojinės tautinio atgimimo epochos reprezentantu ir jos metonimija. XX a. pradžios lietuvių spaudoje pirmąsyk Maironiui pritaikytas tautinio atgimimo pranašo apibūdinimas po poeto mirties tapo centruiu įvaizdžiu, pagrindiniu jo reikšmės tautai ir valstybei įvardijimu.

Labai vykusiu sumanymu laikičiau skaitytojų supažindinimą su Maironio recepcijai kryptį suteikusiomis asmenybėmis (p. 13–16). Tiesa, abejoju šio poskyrio suponuojama idėja, esą būtent literatūrologai (visi šiame poskyryje pristatyti asmenys, išskyrus Aleksandrą Dambrauską-Adomą Jakštą, yra literatūros istorikai) turi didžiausią galią formuoti rašytojo recepciją, bet tai platesnės diskusijos tema. Vertinu rinkinio sudarytojo pastangas kiek įmanoma išsamiau pateikti skaitytojui kontekstinę informaciją, padedančią adekvačiau suprasti rinktinėje publikuojamus tekstus bei juose išsakytus vertinimus.

Andriukonio įvadas nėra tik rinktinėje publikuojamos medžiagos pristatymas, tai gilia kultūrinių procesų analize paremtas Maironio recepcijos tyrimas, pasižymintis įžvalgų taiklumu, nešališku vertinimu, atida skaitytojui (išsamiai komentuojama istorinė kultūrinė situacija, kuriamas intriguojantis, tirštas ir kryptingas pasakojimas). Kaip vieną iš svarbių mokslinių įžvalgų galima būtų nurodyti 1913 m. lietuvių spaudoje minėtos Maironio kūrybinės veiklos sukakties vertinimą. Nors Andriukonis nėra pirmasis, atkreipęs dėmesį į šį kultūros faktą, jis taikliai pastebėjo šio kultūrinio ritualo svarbą Maironio kanonizacijai bei visai lietuvių literatūrinio gyvenimo raidai: „viena iš priešasčių minėti (ar sugalvoti) jubiliejų gana aiški – tai buvo galimybė susikurti pirmą poetą klasiką, kuris atitiktų naujais pagrindais besikuriančios bendruomenės aspiracijas.“ (p. 23).

Nors įvadinio straipsnio tikslas – bendrais bruožais papasakoti Maironio kritinės recepcijos raidą, iš tikrųjų autorius užgriebia daug plačiau: jo pastabus žvilgsnis aprėpia ir kai kuriuos kultūrinius ritualus (Maironio sukakčių minėjimai), kūrinių leidybos, redagavimo, kupiūravimo istoriją, poeto ikonografijos (portretinių nuotraukų) sklaidos reikšmę jo recepcijai ir kanonizacijai. Andriukonis ne tik puikiai išmano Maironio tekstus (geba užčiuopti tarptekstines semantines jungtis), bet ir gausiai naudojasi istorine medžiaga, išmaniai komentuo-

ja konkretaus laikotarpio literatūrinio lauko žaidimo taisykles. Pasakojime apie Maironio recepcijos raidą cituojami ir į rinkinį nepatekę kritikos tekstai, taigi tyrimas siekia daug plačiau nei atrinktieji vadinamieji reprezentatyvūs tekstai.

Tiesa, Andriukonio tyrime menkai dėmesio teskirta neprofesionalių literatūros kritikų straipsniams. Negali nepastebėti, kad rinktinėje veik nėra nežinomų pavardžių: na, gal Stasys Matulaitis ar Antanas Šmulkštys-Paparonis neakedeminės sferos skaitytojui gali būti nauji vardai, bet maironistikoje jų kritinė pozicija jau ne sykį minėta. Puikiai suprasdama, kad neįmanoma rinktinėje sutalpinti ar įvardiniame straipsnyje apžvelgti visos Maironio kritikos, vis tiek manyčiau, kad kartais vadinamieji neprofesionalūs kritikai – iki 1918 m. tokių lietuvių spaudoje buvo absoliuti dauguma – kartais užčiuopdavo esmingus Maironio kūrybos vertinimo aspektus, kurių nerasi pripažintų kritikų – Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės, Sruogos – straipsniuose. Kaip pavyzdį galima minėti Prano Vilūno 1909 m. *Viltyje* publikuotą įžvalgą, esą Maironio poezija tautinio atgimimo laikotarpiu sutelkė ideologiškai ir socialine prasme susiskaldžiusią lietuvių bendruomenę¹¹. Kalbant apie Maironio dekanonizaciją XX a. antrajame dešimtmetyje svarbu būtų buvę minėti 1913 m. Kleopo Jurgelionio publikaciją, kurioje berods pirmą kartą lietuviškoje spaudoje buvo suabejota Maironio kaip iškiliausio lietuvių poeto statusu¹².

Suabejojau dėl vietom itin kategoriškų įvardinio straipsnio autoriaus vertinimų. Antai remiantis iš esmės tik kritinio diskurso tyrimu yra daroma perdėm toli siekianti išvada: „jeigu reikėtų pasakyti konkrečią datą, kuomet Maironis tapo klasiku, galima nurodyti 1913-uosius.“ (p. 25) Maironio kanonizacija yra daugiaplotmis procesas, ir, nors galima sutikti, kad kritikoje Maironis pripažintas klasiku apytikriai Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse, literatūros istoriografijoje, mokykliniame (programos, vadovėliai, skaitiniai) ir atminimo įamžinimo (atsiminimai, paminklai, muziejus) diskurse tai vėlesnio laikotarpio (XX a. 3–4 dešimtmečių) reiškinys.

Nesutikčiau ir su teiginiu, kad Maironio kartos kritikai (numanytina, Jakštas ir Vaižgantas) labiausiai vertino patriotines Maironio eiles ir tik jaunesnės kartos atstovė Čiurlionienė esą iškėlusį estetinę poeto intymiosios ir gamtos lyrikos vertę aukščiau už jo visuomeninių eilių svarbą (p. 21–22). Iki valstybingumo

11 P. V. [Pranas Vilūnas], „Lietuvių dainius Maironis“, *Viltis*, 1909 07 08, Nr. 77, p. 2.

12 Kl.[eopas] Jurgelionis, „Padrikos pastabos“, *Laisvoji mintis*, 1913, Nr. 42, p. 990.

atkūrimo Čiurlionienės¹³ ir Sruogos¹⁴ išsakytai pozicijai dėl vidinio Maironio kūrybos kanono tarpukariu pritarė ir Vaižgantas: „Pilietinės temos padarė Maironį populiarių ‚Tautos atgimimo Dainių‘; bet tai bus veikiau užmiršta, kitoms politinėms aplinkybėms susidėjus, atgimus, neg tai, ką jis, visa, kas utilitaru, užmiršęs, yra betarpiškai be jokių kamšalų iš savęs išliejęs (grožėdamasis ta viena daile, iš visų septynių Mūzų tetarnaudamas vienai).“¹⁵ Geriausiu Maironio eilėraščiu Vaižgantas laikė „Nuo Birutės kalno“¹⁶.

Nepaisant išvardytų pastabų, lieku tos nuomonės, kad įvardiniame straipsnyje sumaniai išsisukta nuo pavojaus leisti į visiems žinomų tiesų referavimą, čia gausu originalių įžvalgų ir vertinimų. Dėstoma argumentuotai, operuojant faktais, santūriai, susilaikant nuo radikalių vertinimų, nešališkai.

Priekaištų turėčiau dėl Andriukonio autorinio stiliaus, ypač jis erzina „Pratarmėje“; gerokai mažiau – „Įvade“ ir „Redakcinėse pastabose“. Nors knyga savo pobūdžiu ir plačiu adresatų ratu nėra grynai mokslinis leidinys, o veikiau priklauso tarpinei mokslo ir jo populiarinimo sričiai, rašančiojo pomėgis naudoti metaforas ar verstis šnekamąja kalba užuot pasitelkus mokslines sąvokas gerokai pakenkia teksto skaidrumui, jo aiškumui. Ką, pvz., reiškia ir pratarmėje, ir įvade pakartota tezė, kad Maironis buvo *svarbiausias* lietuvių rašytojas (p. 9, 11)? Kuria prasme turėtume tą svarbą suvokti? Ir kam – literatūros procesui, skaitytojui – jis yra / buvo svarbus? Publicistinio stiliaus klišės („Ko jau niekaip nepavyktų pasakyti apie devintąjį dešimtmetį...“; p. 41) ir šnekamosios kalbos frazės („Maironio atsakymas į Matulaičio recenziją, kuriame jis *apžaidžia* minėtą priekaištą“ [čia ir toliau išskirta mano – VŠ] (p. 18); „Vaižganto ir Zaborskaitės darbai *atpalaidavo* tyrėjus nuo naujų Maironio biografijos pasakojimų“; p. 16) vargiai tepagyvina tekstą (jeigu to buvo siekta), veikiau kuria nestilingos kalbos įspūdį. Yra ir tiesiog išpūstų frazių, nereikalingo pakartojimo ar tikslinimo, kaip antai, kai sudarytojas „dėkoja bei geru žodžiu mini *tuos ir tas, kurie ir kurios* skirtingais knygos rengimo etapais kantriai bei rūpestingai dirbo, kad šis *leidinys atsidurtų jūsų rankose, o jūsų akys skaitytų šį sakinį*“ (p. 10).

13 Sofija Čiurlionienė, „Vienužis – Maironis – Vaičaitis“, in: *Raštai*, t. 4, Straipsniai, studijos, esė. Vilnius: Vaga, 1998, p. 10–11.

14 Balys Sruoga, „Maironis (Kun. Prelatas Jonas Maculevičius) 1888–1913“, *Aušrinė*, Nr. 28, 1913, p. 199–200.

15 [Juozas Tumas-Vaižgantas], *op. cit.*, p. 78.

16 *Ibid.*, p. 229.

Pabaigoje belieka konstatuoti, kad Maironio kritinės recepcijos rinktinė atlieka kelias funkcijas. Pirmą, ji pasitarnaus kaip maironistikos chrestomatija, paranki naudoti aukštųjų mokyklų dėstytojams ir studentams, o gal ir smalsesniems, naujų literatūros dėstymo būdų ieškantiems mokytojams. Čia jie ras nors ir ne visus, bet daugelį esminių literatūros kritikos ir mokslo tekstų apie Maironį. Antra, šis leidinys atskleidžia ne tik Maironio vertinimo, jo kanoninės pozicijos steigimo, neigimo, atkūrimo raidą, bet ir visos Lietuvos kultūros bei visuomenės istoriją. Taigi tai knyga ne tik apie Maironį, bet ir apie mus pačius – apie lietuvių visuomenės rūpesčius, vertybes, estetines nuostatas, tautinio ir pilietinio sąmoningumo būklę įvairiais istoriniais laikotarpiais. Absoliučiai nesutinku su rinktinės pratarinėje sudarytojo išsakyta mintimi, kad „[e]samo Maironio vaizdinio ši knyga nepakeis.“ (p. 9) Tas, kuris perskaitys visą knygą nuo pradžių iki galo, į Maironio asmenį ir kūrybą tikrai žvelgs kitaip, nei iki tol: jis neišvengiamai turės permąstyti ankstesnes Maironio kūrybos skaitymo patirtis bei susiformuotas ar mokymosi proceso metu perimtas nuostatas ir stereotipus. Sakyčiau, kad Maironio kritinės recepcijos rinktinė yra puiki priemonė norintiems atnaujinti savo santykį su klasiku ir jo kūryba.